

Svarbu pažymėti, kad tiek rašydamas apie tyrinėjimus, tiek apie tautosakos šaltinių leidinius, o apskritai – apie bet kokią tautosakinę veiklą, L. Sauka visuomet pabrėžia kalbamų darbų reikšmę. Labiausiai akcentuojami reikšmės kriterijai šioje knygoje yra pirmumas ir naujumas. Žinoma, daugiausia garbės būti pirmaisiais atiteko XX a. pradžios folkloristams, o iš jų – J. Basanavičiui. Kiti reikšmės kriterijai – atliktų darbų mastas, unikalumas, įtaka vėlesniems tyrinėjimams, jų vieta tarptautiniame kontekste, visuomeninė svarba. Be to, vertindamas atliktus darbus, kai kada L. Sauka nurodo iki šiol lietuvių tautosakos moksle tebesančias spragas ir formuluoja uždavinius, laukiančius folkloristų ateityje.

Baigiamiesiems knygos poskyriams autorius paieškojo kuo įvairesnių įvardijimų („Baigiant apžvalgą“, „Vietoj išvadų“, „Pabaigos akcentai“, „Svarbiausieji akcentai“, „Trumpai tariant“, „Išvados“), nors jų paskirtis visur vienoda – susumuoti pristatytos personalijos nuopelnus lietuvių folkloristikai. Dalykiškumu ir moksliniu svarumu išsiskiria tos pabaigos, kuriose apibendrinantys teiginiai pateikiami juos sunumeruojant.

Kiekvieno monografinio skyriaus gale randame bibliografinį sąrašą, suskaidytą į dvi dalis: 1) pristatomo asmens darbai ir 2) informacija apie jį. Tai nėra visa aprėpianti atitinkamo asmens bibliografija – surašyta tik L. Saukos panaudota literatūra ir šaltiniai, bet pateiktieji sąrašai yra gana išsamūs ir ieškančiajam medžiagos apie vieną ar kitą folkloristą tikrai bus pravartūs.

Paskutiniame knygos skyriuje, pavadintame „Pabaigos žodis“, dar paminima keliolika asmenų, tyrinėjimais, tekstų publikacijomis, vadovėliais ar net originaliaja kūryba prisidėjusių prie lietuvių tautosakos mokslo.

Atitinkant pasirinktą mokslinės apybraižos žanrą, knyga parašyta derinant akademinį ir beletristinį stilių. Akademiškumą atspindi faktografinės medžiagos gausa bei nuolatinis operavimas skaičiais, beletristinio stiliaus laisvumą lemia gyva ir vaizdinga autoriaus kalba.

Tikriausiai nebus perdėta teigiant, kad naujoji L. Saukos knyga *Lietuvių tautosakos mokslas XX a.* informatyvumu pranoksta visus lietuvių folkloristikos istorijai skirtus veikalus: skaitytojams ji pasitarnaus ir kaip išsami enciklopedija, ir kaip specializuotas bibliografinis žinynas.

Ir dar. Šia knyga parodyta, kiek daug lietuvių folkloristikai davė XX amžius – ji magą vadinti lietuvių tautosakos mokslo aukso amžiumi. O į ateitį tenka žvelgti su kiek neramia širdimi: kažin ar XXI amžius jam beprilygs?

Grazina Skabeikytė-Kazlauskienė

TRADICINĖS MUZIKOS DAUGIABALSISKUMAS IR DAUGIAMATIŠKUMAS

Politologei rašyti apie muzikologės knygą – kiek neįprastas uždavinys. Tačiau Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidyklos perna išleista Austės Nakienės knyga *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos** aiškiai neįsitenka į vienos disciplinos ribas – sau artimų dalykų joje ras ir antropologai, ir istorikai, ir kultūrologai, ir politikos sociologai. Mane ši knyga suintrigavo kaip sovietmečio kultūrinės opozicijos tyrinėtoją ir, žinoma, nė kiek ne mažiau –

.....

* Austė Nakienė. *Nuo tradicinės polifonijos iki polifoninės tradicijos: lietuvių muzikos kaita XX–XXI a.*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016. – 355 p.

kaip folkloro subkultūros žmogų. Mano knygų lentynoje ji organiškai įsiterpė tarp Gunčio Šmidcheno Vašingtono universiteto leidykloje išleistos knygos *The Power of Song* („Dainos galia“) apie Baltijos šalių Dainuojančios revoliucijos kultūrinės išta- kas ir Egidijos Ramanauskaitės monogra- fijos *Subkultūra: fenomenas ir modernumas*, apibendrinusios lietuviškųjų subkultūri- nių bendriųjų antropologinius tyrimus – su abiem šiomis knygomis randu daug idėji- nių ir metodologinių sąsajų.

A. Nakienės knyga yra tarytum kelio- nė, sekant lietuviškos gyvosios tradicinės muzikos pėdsakais nuo pat pirmųjų jos įrašų XX a. pradžioje iki įvairiausių neti- kėtų erdvių dabarties urbanistiniame pei- zaže. Į autorės akiratį patenka gausybė iš pirmo žvilgsnio lyg ir nesusijusių žmonių, įvykių, muzikos žanrų: nuo bardų, hiphopo iki šiuolaikinės akademinės muzikos, nuo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, Petro Zalansko ar Veronikos Povilionienės iki Gabriėliaus Liaudansko-Svaro, nuo folkloro festivalių iki Gatvės muzikos die- nų. Tačiau visi jie įsipina į knygoje audžiamą kultūrinį prasmų tinklą (pavartojant knygoje minimo Cliffordo Geertzo me- taforą), atskleisdami, kaip įvairiais laiko- tarpiais skirtingais pavidalais reiškiasi bei plėtojasi liaudiškoji tradicija ir įtikindami autorės esmine mintimi, jog moderniomis formomis besireiškianti liaudies tradici- ja šiandien yra ne mažiau gyvybinga nei prieš šimtmetį. Toks šviesus, optimistinis tonas, – ne ilgintis praėjusių ir negrįšian- čių laikų, kai kaimuose natūraliai skambėjo sutartinės, bet džiaugiantis tradicijos gyvy- bingumu ir įvairėjančiais jos pavidalais, – ko gero, ne taip dažnai pasitaikantis požiū- ris tarp liaudies muzikos tyrėjų ir gerbėjų.

Knyga prasideda pasakojimu apie fono- grafo atsiradimą, pačios autorės kruopščiai tyrinėtus ir restauruotus pirmuosius išli-

kusius Eduardo Volterio, Jono Basanavi- čiaus lietuvių liaudies muzikos įrašus, apie XX a. tautosakininkų darbus ir jų reikšmę. Toliau pereinama prie XX a. pradžioje be- siformuojančios chorinio dainavimo tra- dicitijos ir M. K. Čiurlionio vaidmens. Šie du skyriai pagrįsti senųjų muzikos įrašų ir įvairių rašytinių šaltinių analize. Kituose skyriuose žvilgsnis kreipiamas jau į so- vietmetį ir dabartį, o muzikologinė pers- pektyva papildoma antropologine prieiga. Kaip pratarinėje užsimena autorė, knygoje iš dalies remiamasi antropologiniu „ste- bėjimo dalyvaujant“ metodu. Kaip tik to- kiu aspektu trečiame skyriuje pristatomas miesto folkloro sąjūdis, kuriame dalyvavo ir A. Nakienė, šeštame skyriuje pasakojama apie bardų judėjimą, kuris gretinamas su folkloro judėjimu, aštuntame – maištin- gasis sovietmečio rokas, jo svarba Atgimi- mo metais ir patriotiškasis šiuolaikinis hip- hopas, o devintame – aktyvi šiuolaikinio folkloro, arba baltiškos muzikos, subkultū- rinė bendrija.

Prie muzikologinės analizės vėl grįžta- ma ketvirtame skyriuje, kur, remiantis įra- šų analize ir atsiminimais, pasakojama apie legendinius liaudies dainininkus – Miką Matkevičių, Petrą Zalanską ir Veroniką Po- vilionienę, neabejotinai įtakingiausią da- bartinio folklorinio judėjimo asmenybę, susiejusią liaudiškojo dainavimo tradiciją su pačiais įvairiausiai šiuolaikiniais muzi- kos žanrais. Septintame skyriuje apžvelgia- ma sovietmečio atšilimo laikotarpio estrada (tiesa, šis skyrius, man regis, kiek prasčiau įsikomponuoja į knygos visumą – tiek kon- cepciniu, tiek metodologiniu požiūriu). Dešimtame skyriuje tradicinės muzikos at- spindžių ieškoma šiuolaikinių kompozitorių kūryboje. Knyga baigiama istorine liaudiš- kos muzikos ir baltiškųjų tradicijų persikė- limo į miesto erdves retrospektyva, o gali- nio viršelio atvarte suformuluojama bene

svarbiausia autorės norima pasakyti mintis: kaimiškosios kilmės liaudiška muzika gali gyvuoti ir būti toliau plėtojama naujomis formomis šiuolaikinėje miesto erdvėje.

Perskaičius knygą, man, kaip folklorinio judėjimo dalyvei, didžiausią įspūdį paliko joje atskleidžiama plona, bet reali gija, sujungusi gyvąją sutartinių giedojimo tradiciją su dabartimi – per išlikusias kelias šeimas, kuriose polifoninio giedojimo tradicija perduota iš kartos į kartą, ir per muzikologus, kurie dar savo akimis matė pateikėjus, kurių balsai skamba senuosiuose įrašuose. Knyga padeda geriau suvokti, kaip mums pasisekė, jog XIX a. pabaigoje atsiradusiu fonografu buvo spėti įrašyti beišnykstantys nepaprasti lietuviškojo muzikinio paveldo lobynai, ir kaip rašytinė ir sakytinė tradicija susipynė, papildė viena kitą ir padėjo išlikti tam, kas galėjo negrįžtamai išnykti. Nepaprastai įdomu buvo skaityti archyvinėmis fotografijomis papildytus išraiškingus tautosakininkų pasakojimus apie tuo metu dar gyvas sutartinių giedojimo ir instrumentinio muzikavimo tradicijas, knygos autorės pastebėjimus apie senuosiuose įrašuose užfiksuotą mums mažiau pažįstamą burdoninį pritarimo būdą, apie pirmuosius chorinio dainavimo įrašus, kuriuose girdėti nenugludinti liaudiško dainavimo stilių primenantys balsai, ir daug kitų detalių, kurias atskleidžia senųjų įrašų ir etnografinių užrašų analizė.

Kaip sovietmečio tyrinėtojai man buvo ypač aktualus trečias skyrius apie XX a. septintajame dešimtmetyje užgimusį miesto folkloro sąjūdį. Šiame skyriuje lygia greta plėtojami du skirtingi sąjūdžio susiformavimo aiškinimai. Pirmasis – šio judėjimo kaip reakcijos į sovietinę modernizaciją naratyvas – pabrėžia iš kaimo į miestą atsikėlusio žmogaus gimtinės ilgesį, susvetimėjimą su miesto kultūra, kaimiškosios ir etninės tapatybės svarbą. Šią versiją

palaikytų kai kurie sovietologai – Nerija Putinaitė, Violeta Davoliūtė. Antrasis aiškinimas, plėtojamas knygoje cituojamuose mano pačios tekstuose, šį judėjimą vertina kaip reakciją į sovietinį režimą. Šis aiškinimas pabrėžia nesovietinį judėjimo pobūdį, jo kaip savotiško maišto prieš sovietinę realybę prasmingumą ir remiasi (knygoje tai kažkodėl apeita) didele skirtimi tarp sovietiniam režimui paklusnių ir įtikusių liaudiškos muzikos propagavimo formų (dainų ir šokių ansamblių, liaudiškos muzikos kapelių) ir autentiškumą, spontaniškumą vertinusio, nesovietinę pasaulėžiūrą skleidusio etnokultūrinio judėjimo.

Knygos autorei šie du požiūriai, panašu, atrodo visiškai suderinami ir turbūt papildantys vienas kitą, tačiau nepastebimas ir galimas jų prieštaravimas. Mano atliktų interviu medžiaga leido daryti išvadą (beje, cituojamą 93 p.), jog dažnai jaunimas į šį judėjimą įsitraukė ne dėl kaimo ar liaudies dainų ilgesio, o dėl visai kitų motyvų – dėl to, kad čia jie rado būdą ištrūkti iš sovietinės tikrovės. Ne vienas mano apklaustas judėjimo dalyvis minėjo, kad iki patenkant į miesto folkloro sąjūdį liaudies dainos jiems buvo nepatrauklios ir nė kiek jų nedomino. Ir tik prisidėjus prie šio sąjūdžio atsivėrė iki tol visiškai nepažintas tradicinės kultūros grožis.

Norint nustatyti, kuri iš šių dviejų aiškinimo versijų yra teisingesnė, reikėtų gausesnės empirinės medžiagos – interviu, dalyvių atsiminimų, galbūt dar kur išlikusių dienoraščių – analizės. Nors knygos autorė nemažai remiasi skelbtais įvairių su šiuo sąjūdžiu susijusių žmonių – Viktorijos Dajotytės, Marcelijaus Martinaičio, Arvydo Šliogerio, Norberto Vėliaus – tekstais, tačiau reikia pažymėti, kad šie žmonės buvo labiau lyg vyresnieji etnokultūrinio jaunimo sąjūdžio globėjai nei jo dalyviai. Gali būti, kad net kelerių metų amžiaus skirtu-

mas tuo metu sparčiai nykusios liaudiško dainavimo tradicijos kontekste turėjo didelę svarbą. (Be to, neabejotinai didelę reikšmę galėjo turėti regionas ar konkreti vietovė, iš kurios žmogus buvo kilęs; sakykim, Dzūkijos kaime augusiam žmogui liaudiškas dainavimas neabejotinai buvo daug artimesnis nei žmogui, kilusiam iš paprastos kolūkio tipo gyvenvietės.) Tačiau visiškai sutinku su A. Nakienės šiame skyriuje plėtojama mintimi, jog kaip tik šie etnokultūrinio sąjūdžio vyresnieji globėjai – išskirtinės charizmatiškos asmenybės – darė nepaprastai didelę įtaką, atverdami tradicinės kultūros gelmes savo studentams ir judėjimo dalyviams.

Tam tikro koncepcinio griežtumo ir autorės pozicijos aiškumo, mano nuomone, pritrūksta ir kituose skyriuose. Kai kur pasitaiko vienas kitam prieštaraujančių teiginių. Pavyzdžiui, septintame skyriuje apie sovietinę estradą (p. 197) rašoma: „Jaunoji karta patikėjo komunizmo idealais ir ėmė entuziastingai kurti naują Tarybų Lietuvą“, o štai 213 puslapyje, skyriuje apie roką, kiek patosiškai teigiama: „Okupacijos metais lietuviai buvo netekę laisvės, bet nepraradę tikėjimo, kad nepriklausomybė kada nors bus atkurta.“ Istorikai pasakytų, kad tokie vertinimai ateina iš dviejų absoliučiai skirtingų sovietologijos paradigmų, visiškai kitaip aiškinančių ir pačią sovietinės sistemos prigimtį, ir jos žlugimo priežastis.

Panašu, jog knygos autorė specialiai vengia supriešinimų, mėgina išlaviruoti tarp skirtingų pozicijų, neužimdama kritiškos pozicijos. Tačiau kartais to kritiškumo tikrai pritrūksta, ypač tokiose vietose, kai tekste prasimuša (galbūt iš skaitytų to meto dokumentų) sovietmetį primenantis žodynas. Pavyzdžiui, vienuoliktame skyriuje apie liaudies instrumentų ansamblį „Sutartinė“ rašoma: „Profesionalus kolektyvas garsino Lietuvą atsakinguose koncertuose Maskvoje ir visoje plačiojoje tėvynėje“

(p. 288). „Plačiąją tėvynę“ gal vertėjo bent jau rašyti su kabutėmis, nes dabar neaišku, iš kieno pozicijų čia kalbama ir kas norima pasakyti. Autorėi derėjo arba laikytis aiškesnės pozicijos, arba, jeigu sąmoningai laikomasi skirtingų perspektyvų „sutaikymo“ strategijos, aiškiai tokį pasirinkimą aptarti.

Dar pora nedidelių techninių pastebėjimų. Knyga apibendrina daugiau nei dešimtmetį trukusius autorės tyrimus ir tekstus, kurių dalis jau buvo skelbti *Liaudies kultūroje*, *Tautosakos darbuose* ir kituose periodiniuose leidiniuose. Tai, kad dauguma tekstų yra buvę savarankiški, knygos vientisumui nepakenkia, nes toks mozaikinis argumento plėtojimas labai gražiai dera su pačiu jos sumanymu. Tačiau knygos skaitytoją glumina pasitaikantys teksto pasikartojimai ir tam tikri stiliaus neįlygumai. To buvo galima lengvai išvengti, tokius pasikartojimus išrankiojus arba, kur reikia, bent jau sudėjus nuorodas į ankstesnius skyrius. Be to, būtų buvę korektiška publikuotus tekstus paminėti (Lietuvoje, reikia pripažinti, nėra aiškiai nusistovėjusios normos, kaip tai daryti), pavyzdžiui, knygos pratarmėje ar priešlapyje.

Baigdamą recenziją norėčiau dar sykį pasidžiaugti kūrybišku ir netradiciniu knygos sumanymu. Tik labai įvairiapusiška autorės patirtis galėjo leisti kaip tik tokiu žvilgsniu perskrosti šimto metų etninės muzikos raidą. Kad tokiam veikalui rengtasi ilgus metus, liudija ir gausios pačios autorės darytos fotografijos, iliustruojančios analizuojamus kultūros reiškinius. Knygoje atskleidžiama ir plačiame kultūriniame bei socialiniame kontekste įprasminama XX–XXI a. lietuviškos muzikos panorama galėtų būti įdomi ne tik labai įvairiai mūsų auditorijai, bet ir užsienio skaitytojams, tad vertėtų pagalvoti ir apie tarptautinę publikaciją.

Ainė Ramonaitė